

Szederkényi Olga

**A 2005-ös francia zavargások közvetítése
a francia elektronikus médiában
A BBC irányelvei
Ajánlások hasonló esetekre
a magyar médiumoknak**

Budapest, 2008. február, 23. szám

ISSN 1788-134X
ISBN 978-963-878-234-2

Kiadja az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet
Budapest, 1021 Hűvösvölgyi út 95.
Felelős kiadó: Nahimi Péter igazgató
Borítóterv: Czakó Zsolt
Nyomdai munkák
Műegyetemi Kiadó
Felelős vezető: Wintermantel Zsolt
www.kiado.bme.hu

Tartalomjegyzék

Alapvetés	4
Kronológia és mérleg	5
France3	7
Mit nem mondtak be, és mit nem mutattak be	7
Szabályok a helyszínen dolgozó stáboknak	8
Hibák és érények	8
France2	10
Új helyzet	10
Újságírói arany szabályok	10
Szerkesztőségi szereposztás	11
A legnehezebb feladat	11
Tanulságok	12
TF1	13
A legnézettebb a leglassabb	13
Összjáték a szerkesztőségben	13
Írott és íratlan szabályok	14
Gyakorlat	14
Hibák és következtetések	14
Radio HDR	16
Külvárosi szemmel	16
Szerkesztőségi alapelvek, avagy mi a hír egy külvárosinak	17
Miért hibáznak a „nagyok” és hogyan csinálják a „kicsik”	17
BBC	19
Szerkesztői alapelvek és konfliktusok közvetítése	19
Tüntetések, zavargások, felkelések	20
Lázongók véleménye a médiáról, Aulney-sous-Bois-ban	24
Médiastratégia Aulney-sous-Bois-ban	26
Média és erőszak	28
Polgári zavargás	31
Média és terrorizmus	32
Ajánlások	33
Szerkesztői alapelvek és konfliktusok közvetítése	33
Tüntetések, zavargások, felkelések	33
Bibliográfia	35

Alapvetés

„Az újságírói tárgyilagosság nem más, mint egy perc Hitlernek, egy perc a zsidóknak.”
(Jean-Luc Godard)

Az újságírók gyakran védekeznek úgy, hogy ők csak a „mesterségüket gyakorolják”, amikor továbbítják mások gondolatait, szóljanak azok bármiről, és indokolják őket bármilyen módon. A Jean-Luc Godard, francia filmrendezőtől származó idézetnél nehéz találóbban megfogalmazni azt, hogy a médiszakemberek munkájában sem a mennyiségre, hanem a minőségre kellene helyezni a hangsúlyt. Azaz mennyire nem mindegy, hogy mi van abban az egy percben!

Philippe Breton francia kultúraszociológus szerint a média így lett – a munkamegosztás és a „semlegesség-hitre” támaszkodó szakmai ideológia nevében – annak az idegengyűlölő csúsztatásnak a legjobb terjesztője, amely oly nagy pusztítást végzett az utóbbi évek francia közéletében.

Ne keverjük össze a semlegesség-hitet (vagyis hogy az eszközök semlegesek, és nem kell alávetni őket speciális etikai értékelésnek) az elengedhetetlen újságírói tárgyilagossággal. Nem ez utóbbinak kellene-e vezérfonalként szolgálnia a közvélemény felvilágosításában – persze nem az üzenet tartalmát illetően, amelynek az újságírók csak közvetítői, hanem azokat a bemutatási és meggyőzési módszereket figyelembe véve, amelyek az üzenetet hordozzák? A szólásszabadság tiszteletéből, amelynek az újságírók is garanciáját jelentik, következik, hogy tiszteletben tartjuk a köztérben terjedő üzenet sértetlenségét. Ehhez hozzátartozik, hogy a véleményt is tiszteletben kell tartani és nem szabad tudatosan megengedni, hogy a manipulációs folyamatok hatásai felerősödjenek azáltal, hogy a média is az adott formában tárlja őket.

A gond csak az, hogy az újságírók sokszor tudatosan közvetítik a manipuláló üzeneteket, sőt nem is mindig veszik észre, amikor őket magukat is manipulálják.

A hatékonyság kultusza virágzik egy olyan világban, ahol a beszédnek nincs többé támpontja, és egyik beszéd annyit ér, mint a másik. Az etikus gondolkodás, ha a nyelv és a beszéd hatásainak technikai ismeretére támaszkodik, támpontokat nyújt mindazoknak, akiken a beszédnek és a beszéd terjedésének óriási felelőssége nyugszik. A gyenge ellenállás, amely korunk jellemzője, azonban kétségkívül tovább erősíti majd a manipulációnak és a technikáinak máris súlyosan romboló hatásait.

Bevezetőként azért tartottam fontosnak a fentieket leírni, hogy érzékeltessem, mekkora felelősség az, hogy a média mások gondolatainak közvetítésével – tudatosan, vagy tudatlanul - milyen irányba viszi a társadalmat. Ez pedig különösen meghatározó kritikus helyzetek bemutatásakor, főleg az audiovizuális médiumoknál, ahol a hang és a kép további plusz jelentéseket társít a mondanivalóhoz.

Tapasztalataim szerint a francia lázongások közvetítésekor a helyi média képviselői sem voltak mindig tudatában annak dominóeffektusnak, amelyet képeik és interjúik közvetítése, riportereik hanghordozása elindíthatott, illetve elindíthatott volna. Erényük talán abban áll, hogy önállóan, de egymásra figyelve, munkájukat folyamatosan kontrollálva végzik, és nem utolsó sorban: képesek arra, hogy hibáikat beismerjék.

Kronológia és mérleg

A 2005-ös franciaországi zavargások mérlege					
Napi, reggeli mérleg	Felgyújtott autók száma	Elő-állítások	Rendőri sérülések száma	Halálesetek	Érintett kerületek
<p>2005. október 27-én, Clichy-sous-Bois-ban, 2 fiatal a 15 éves Bouna Traoré és a 17 éves Zyed Benna áramütés következtében meghalnak egy trafóállomáson, ahova a rendőrök elől menekülve bújnak el. Ezen az estén kezdődnek a lázongások (23 autót gyújtanak fel).</p>					
2005. október 28.	23	-	-	-	Clichy-sous-Bois
2005. október 29.	29	-	-	-	Clichy-sous-Bois
2005. október 30.	20	-	-	-	Clichy-sous-Bois
2005. október 31.	18	-	-	-	Clichy-sous-Bois
2005. november 1.	68	-	-	-	Seine-Saint-Denis
2005. november 2.	228	-	-	-	Franciaország
2005. november 3.	315	-	-	-	Franciaország
2005. november 4.	519	-	-	-	Franciaország
2005. november 5.	897	-	-	-	Franciaország
2005. november 6.	1295	-	-	-	Franciaország
2005. november 7.	1408	35	-	-	Franciaország
2005. november 8.	1173	4	-	-	Franciaország
2005. november 9.	617	1	-	-	Franciaország

2005. november 10.	482	203	-	-	Franciaország
2005. november 11.	463	201	8	-	Franciaország
2005. november 12.	502	206	2	-	Franciaország
2005. november 13.	374	212	2	-	Franciaország
2005. november 14.	284	115	5	-	Franciaország
2005. november 15.	216	71	-	-	Franciaország
2005. november 16.	165	44	-	-	Franciaország
2005. november 17.	98	33	-	-	Franciaország
Összesítés					
21 nap után	9193	2921	56	-	
http://www.interieur.gouv.fr					

France3

A kisebbik francia közszolgálati televízió reagált leghamarabb a 2005 őszi lázongások megzabolozására a maga módszereivel. 2-3 nap után már napi három értekezleten tárgyalták, hogy hogyan lehetne elkerülni a lázongók és a televíziónézők manipulációját. Eldöntötték, hogy nem ismételnék, nem használnak szenzációhajhász eszközöket, nem a legerősebb képeket vágják be a tudósításokba. Azért elemezték rendszeresen a kialakult helyzetet, mert nem értették, mi történik. Nem voltak egyedül, hiszen más csatornák szerkesztősegei is hasonló cipőben jártak.

Az első napokban a kiegyensúlyozottság megteremtése jelentette a legnagyobb problémát a hírszerkesztőség munkatársainak. Lehetetlen volt ugyanis a lázongókkal interjúkat készíteni (tudatosan nem nevezték őket „fiataloknak”, hogy ne bélyegezzenek meg egy egész társadalmi réteget, korosztályt). Ezért csak a helyi tisztviselőket, polgármestereket és a rendvédelmi szervek képviselőit kérdezték. Velük próbálták elmagyaráztatni, hogy mi jelenti a probléma okát, amire mellesleg ők már hónapok/évek óta gyanakodtak.

Mit nem mondtak be, és mit nem mutattak be

Főszabályként tehát igyekeztek kerülni a szenzációkat, a félelemkeltést, és azt, hogy esetleg olyan a képet fessenek, miszerint egész Franciaország lángokban állna.

„3-4 nap után rájöttünk, hogy nem szabad statisztikákat adni, szóval bemondani, hogy ma este ebben a külvárosban 50, holnap, 60, holnapután 70 majd 80 autót gyűjtöttek fel és így tovább. Hiba lett volna ezt közölni. Semmi fontos információt nem jelent, ugyanakkor egyfajta versengést kezdeményezett az egyes külvárosok lakói között, hogy ki tud több autót lángba borítani. A negyedikről az ötödik napra döntöttünk úgy, hogy nem mondjuk be a felgyűjtött kocsik számát. Két véleményen voltak az egyes csatornák, nem mindenki osztotta már az elején a mi okfejtésünket. Más szerkesztőségek úgy vélték, hogy ez az erőszakos cselekedetek fokmérője, szerintünk pedig csak kihívást jelentett egyeseknek, hogy versenyezzenek. Egyfajta játékot indukált, hogy a lázongók büszkélkedhessenek azzal, hogy nézzétek, mi több autót gyűjtöttünk fel, mint ti!” – emlékszik vissza Jacques Bayne főszerkesztő-helyettes.

Ezeket a döntéseket az akkori főszerkesztő, Paul Nahon hozta meg. Ő utasította műsorvezetőket és a helyszínen tartózkodó riportereket arra, hogy nem mondhatják be a mérleget.

Jacques Bayne szerint későbbi interjúk és rendőrségi kihallgatások igazolták az elméletüket. „Aix-en-Provence-ban például, ahol a fiatalok egy buszt gyűjtöttek fel, meg egy ott utazó tolokocsis embert, azt mondták, azért cselekedtek így, mert ők is azt akarták csinálni, ami Párizsban történt. Tehát látták a képeket a tévében és leutánozták. Szerintünk ez csak olaj volt a tűzre, ezért döntöttünk úgy, hogy nem mutatunk hosszú percekben keresztül égő autókat, mert nem ez a lényeg, hanem a lázongók dühe, és az, hogy igaz-e, hogy nem ismeri el őket a francia társadalom és persze, hogy melyik oldal, miért érez így? Igaz-e hogy nem teljes jogú állampolgárok, igaz-e, hogy például munkanélkülibbek a többi franciánál és így tovább... Szóval megpróbáltuk szenvtelenebbé, pontosabban kevésbé érzelemorientálttá tenni a vitát. Ebben nagyon határozottak voltunk.”

Persze azt nem kerülhették el, hogy soha egy kocka égő autó se kerüljön adásba, de csak a muszáj mennyiséget engedték leadni. Viszont, ha például iskolákat, butikokat, áruházakat gyűjtöttek fel a zavargók, azt bemutatták, hiszen az kereskedőket, alkalmazottakat,

közintézményeket érintett. Igaz, ha ott voltak képek az oltásról, akkor inkább azokat használták, mert más üzenete van annak, hogy oltanak, mint annak, hogy ég valami és mindenki tehetetlenül nézi. Semmiképpen sem akarták azt a benyomást kelteni, ami fals lett volna, hogy a külvárosok lángokban állnak.

Szabályok a helyszínen dolgozó stáboknak

A főszerkesztő úgy határozott, fontos, hogy a stábok semmilyen fölösleges kockázatvállalásba ne menjenek bele. „Így is támadták meg operatőreinket és sérültek meg autóink, kameráink. Kövekkel dobálták meg őket. Mindez pedig nem éri meg cserébe azért, hogy legyen egy képünk egy égő autóról vagy lázongókról, akik épp felgyújtanak egy kukát. Amúgy ráhagytuk a riporterekre, hogy cselekedjenek belátásuk szerint, persze valós képet festve arról, ami történt. Ők megvágták az anyagot, majd az még több szűrőn átment: megnézte a szerkesztő és sokszor a főszerkesztő is, vagy a helyettesek, mint én. Ügyeltünk arra is, hogy ne csak párizsi, hanem vidéki képeket is bemutatassunk.”

Élő bejelentkezésekkor azt kérték a helyszíni tudósítóktól, hogy számoljanak be arról, mit láttak: mi volt a rendőrök taktikája, a lázongóknak mik voltak a reakcióik, mitől lettek agresszívek, mitől nem. A riportokban pedig mindig adtak nappali képeket is, hogy bemutassák, hogy az éjszakán kívül rendes kerékvágásban zajlik az élet. Beszámoltak arról, hogy a helyi vezetés hogyan próbálja megoldani a problémákat, hogyan keresték a kapcsolatot a lázongókkal, vagy, hogy békés felvonulást szerveztek Aulnay-sous-bois-ban. Szóval nem csak éjszakai képeket mutattak, hanem azt is, hogy iskolába járnak a gyerekek, dolgozni a felnőttek, a szemetesek végzik a munkájukat és persze azt is, hogy sötétedés után erőszakos cselekmények vannak.

De azt, hogy egy anyagon belül minek mekkora szerepet szántak, azt a riporterekre bízták. A riportokat azért a szerkesztők, főszerkesztő-helyettesek és a főszerkesztő is mindig megtekintette de soha nem kellett cenzúrázni.

„Arra gondolok, hogy mielőtt adásba ment volna az anyag, mindig megnéztük, de soha nem kellett egy képet sem kivetetni, mert a riportereink objektívek voltak. Az alapelveket figyelembe vettük.”

Közszolgálati adóként a másik közszolgálati televízióval a France2-vel működtek együtt.

„Hiszen nem lehettünk mindenhol egyszerre, viszont mindenhol szerettünk volna tudósítást adni. Például, mi voltunk Aulnay-sous-boisban, míg a France2 Clichy-ben és kicseréltük a képeket. Míg azonban két nagyon közeli szerkesztőség vagyunk, a France2 mégsem követte egyből a mi módszereinket. Miután mi abbahagytuk a mérleg (felgyújtott kocsik száma) bemondását és az égő autók bemutatását, ők még sokáig folytatták. Ez elég paradox módon működött.”

Hibák és erények

Jacques Bayne szerint ők sem csináltak mindent tökéletesen.

„Mindig vannak hibák. Az első és legnagyobb hiba, hogy nem szembesültünk már az első nap a helyzet súlyosságával. Nem gondoltuk, hogy ebből egy ekkora 15-20 napos erőszak lehet. Nem éreztük, csak a második, harmadik nap után, hogy milyen dráma alakul. Az elején azt gondoltuk, hogy itt csak a két fiatal halála miatti elégedetlenségről van szó. Persze, hogy ez egy hiba vagy rossz értelmezése a dolgoknak, az megfogalmazás kérdése. Hogy a terepen

követtünk-e el hibákat? Apró hibákat biztos, de nem nagyokat. Lehet, hogy ez beképzelt hangzik, de így gondolom. Nagyon keményen odafigyeltünk.”

Bár a France3-nak nincs kézikönyve az ilyen helyzetek tudósításáról, íratlan szabály, hogy soha nem mutatták a lázongók arcát, igaz ebben a zavargók is segítettek, hiszen este kapucniban, csuklyában ténykedtek. Ha interjúkat készítettek velük nappal, akkor pedig kimaszkírozták az arcukat. Ez főszabály volt, hogy soha egyikőjük arca se legyen látható. És a rendőröké sem.

Jacques Bayne szerint a legnagyobb csapda, amibe ők nem sétáltak bele az az, hogy a lázongók is filmezték az akcióikat és a felvételeket el akarták adni a tévétársaságoknak. „Mi soha nem adtuk adásba az ilyen képeket, amelyekről nem tudtuk, hogy ki, miért, hogyan, milyen célból készítette. Ezeket a videókat mobillal vették fel, általában arról szóltak, hogy milyen erősek a lázongók, bezzeg a zsaruk hogyan hátrálnak, a tűzoltók meg kévsé érkeznek és így tovább. Soha nem adunk adásba olyan képeket, amelyeknek az eredetét nem ismerjük.”

A lázongások végeztével a France3 elemezte a nézőknek és saját munkatársainak is az eseményeket.

„Amikor kezdett lecsengeni az ügy, egy, két és fél óras műsorban kitárgyaltunk mindent, a napi elemzéseken túl persze. Minden lehetséges szegmensét megvizsgáltuk a problémának. Aztán hosszú értekezletek sora következett. Elemeztük a forgatócsoportjaink munkáját, hogy jól dolgoztak-e, elég vagy túl sok kockázatot vállaltak-e. Azt persze tudni kell, hogy ezeknek a külvárosoknak nagy része békeidőben is veszélyes, hiszen, ha ott egy televízió vagy rádió autója megáll, azt a hatalommal azonosítják a helybeliek. És megdöbálják, akárcsak a tűzoltók vagy a mentők autóit.”

A csatorna hírszerkesztősége végül levonta a következtetéseket, amelyek egy esetleges újabb dráma esetén alapul szolgálhatnak.

„Az a lényeg, hogy nem voltunk rá felkészülve. De ilyen helyzetre nehéz is felkészülni. Most már vannak tapasztalataink... Ilyenkor nehéz a riporterek dolga, hiszen senki sem védi őket, ellenkezőleg: céltáblának számítanak. Veszélyes. Tudni kell, hogy nem szabad zsákutcába menni, nem szabad egy bandával szembetalálkozni. Szóval, ilyenkor nincs védelem. A másik fontos dolog, az, hogy a látványosság nem szabad, hogy megvezesse az újságírókat: az égő autók, az égő kukák és így tovább. A problémák ugyanis ezek mögött vannak: ezért forgattunk sokat nappal, mert ilyenkor tudunk interjúkat készíteni a lázongók szüleivel, a helyi intézmények vezetőivel, képviselőkkel, polgármesterekkel. Ebből kiderült, hogy nem az agresszió a probléma, az csak egy reakció egy helyzetre. Súlyosabb kérdésekről van itt szó, és azokról kell főleg beszélni.”

France2

Karine Comazzi a legnézettebb francia közszolgálati televízió hírműsorainak vezető riportere. A 2005 őszi lázongásokról tudósította a csatornát: „Külvárosba sohasem úgy megyünk forgatni, mint máshova”. Hogy miért is ilyen kemény dió ez a téma a franciáknál, Karine Comazzinak határozott véleménye van.

„Ott olyan fiatalok élnek, akiket megbélyegeztek, és ezért dühösek a médiára. Akárhányszor megérkezünk a helyszínre, a szülők, kereskedők, tanárok számon kérnek minket, hogy miért csak akkor tudósítunk róluk, amikor gond van. Ezt már 2005 előtt is megkaptuk tőlük sokszor, ez is jelzi, hogy a külváros-téma régóta érzékeny terület, mert a kerületek lakói szenvednek a rossz imáztól.”

Új helyzet

2005 ősze azonban egyértelműen más helyzetet teremtett, mint a korábbi problémás időszakok a külvárosokban: minden korábbinál fenyegetőbb volt az erőszak és minden korábbinál nagyobb volt a médianyilvánosság, ami már-már irányította az eseményeket.

„Ha mutattuk, hogy autókat gyűjtanak fel, akkor másnap újra felgyűjtottak autókat, hogy mutassuk őket. Én, mint újságíró, és a France2 újságírói szakszervezetének tagja pár kollégámmal együtt, szoltam a főnökeimnek három nap után, hogy hagyják abba az égő autók mutatását, mert az csak táplálja az eseményeket. Mi pedig tanúból résztvevőkké váltunk, akarunk ellenére alakítottuk a történetet. Félelmetes volt és egyben egészségtelen is. Szinte bátorítottuk a lázongókat a magatartásunkkal. Ők pedig elindítottak egyfajta licitet, hogy ki tud több autót felgyűjtani, vagy autót úgy felgyűjtani, hogy szebben égjen. Aztán a munkájuk eredményét leellenőrizték este a TF1, a France2, a France3 és az M6 híradóiban. A vezetőink sajnos nem léptek egyből, de egy hét után igen.”

Újságírói arany szabályok

Ez segített egy kicsit lecsillapítani a kedélyeket. Ezután sem volt azonban sokkal könnyebb forgatni a külvárosokban, mert a feszültség továbbra sem szűnt meg. Ráadásul nehéz volt az alapelvnek számító kiegyensúlyozottnak is megfelelni.

„Nagyon gyanakodva állnak hozzánk, nem szeretik az újságírókat, akik csak akkor foglalkoznak velük, ha baj van. Ilyen esetben rendkívül nehéz meggyőzni valakit arról, hogy nyilatkozzon, amikor máskor senki sem kíváncsi rá. A bizalom megteremtése – ami elengedhetetlen az újságírói munkához - itt hosszabb ideig tart. Én egyébként nappal mentem oda forgatni mindig, ami ugyanolyan veszélyes lehet. Az volt a célom, hogy értelmes dolgokat csináljak, mindenkinek lehetőséget biztosítsak a megszólalásra, nem pedig, hogy éjszaka égő autókat filmezzek a kollégáimmal. Szóval interjúkat készítettem gyerekekkel, szülőkkel, autótulajdonosokkal, akiknek nem ritkán a saját gyerekeik gyűjtötták fel a kocsijukat.”

A külvárosok veszélyes övezetnek számítanak, ezért az újságírók tudják, hogy körültekintőnek kell lenni, hallgatni a megérzésekre, mert bármikor, bármi történhet, és arra azonnal tudni kell reagálni.

„Meggyőződésem, hogy újságíróként nem szabad sem ügyeskedőnek, megalázónak, vagy mindenkinél erősebbnek lenni, de azért bocsánatot sem kell kérni azért, hogy ez a szakmánk. Nagyon ésnél kell lenni ilyen helyzetekben. Minden apróságra oda kell figyelni! Például

egyszer velem is előfordult, hogy erkély alatt készítettem interjút és pont mellettem becsapódott egy pétanque golyó. Ha 10 centivel arrébb esik, akkor most nem beszélgetünk. Tehát ez is egy nagy tanulság, hogy tér közepén csináljuk az interjút, soha nem olyan közel egy házhoz, hogy ránk eshessen valami.”

A riporterek nagy része igyekezett különösen felelősségteljes munkát végezni. „Ami akkoriban nekem rosszul esett, az az volt, hogy láttam, hogy mi történik a hazámmal. Nagyon szeretem Franciaországot, és amikor láttam, hogy nem csak a fővárosban, de már a nyugodtabbnak számító vidéken is áll a bál, akkor nagyon szomorú lettem. Éreztem, hogy újságíróként még nagyobb a felelősségem. Ki kell mennem a külvárosokba békeidőben és megpróbálni elkezdni bemutatni az ottani életet, hogy a szociális különbségeket kiegyenlíthessük. Pozitív kicsengésű riportokat készíteni, elkezdni egy újfajta dialógust és elmagyarázni nekik, hogy mi a mi feladatunk és ezt magunkban is tudatosítani.”

Szerkesztőségi szereposztás

A riporterek a terepen egyedül maradnak (leszámítva persze a kollégákat), míg a vezetők nem mindig értik az irodában, hogy mi történik a helyszínen, és az újságíróknak kell meggyőzni őket az igazukról.

„Ugyanakkor rengeteg felelős szerkesztő és néhány vezető nemrég még újságíróként végezte a munkáját, így velük könnyebb a dolgunk. Nekik még van közük a realitáshoz. Előfordult, hogy fél délután gyözködtem valakit, hogy nyilatkozzon, aztán bent a szerkesztőségben a főszerkesztő azt mondta, hogy túl szubjektív vagyok és nem látom jól a helyzetet.”

Amit a France2 hírszerkesztőségében megkövetelnek egymástól a kollégák az az, hogy a jó újságíró szabad, de felelős is egyben.

„Meg kell, hogy bízzanak bennünk és hagyjanak minket dolgozni. De menet közben rengeteg vita, számonkérés és kérdés merül fel.”

A France2-nél nem fordult elő képi cenzúra, önmagukat viszont ezerszer és ezerszer leellenőrizték, mert, azt gondolják, hogy ilyen helyzetben nagy a manipuláció esélye - akár a fiatalok, akár a rendőrök részéről.

A tartalmi kérdésekről is elsősorban a riporterek határoztak. 2005 őszén nem a fiatal vagy kezdő, hanem a legtapasztaltabb riportereket küldték ki a külvárosokba. Olyanokat, akik nagyon jól ismerik a szakmájuk minden csínját-bínját, mert mint arról már szó esett, a külvárosok nappal vagy éjjel, „ugyanolyan veszélyesek lehetnek, mint egy háborús övezet külföldön”.

A legnehezebb feladat

A tapasztalt riporterek az egyik legfontosabb alapfeltételnek, az objektivitásnak igyekeztek megfelelni, de úgy gondolják, hogy minden körülmények között azt kell bemutatni, ami a helyszínen van.

„Ha 30 rendőr sérült és egy fiatal sem, akkor ez van, ez a hír! De fordítva is igaz, ha 30 fiatal sérült és egy rendőr sem, akkor pedig azt kell elmondanunk. Persze gondosan kell dolgozni, ellenállni a manipulációnak. Viszont nem vagyunk politikusok, nem a belügyminisztériumnak dolgozunk, nem nekünk kell ítélni vagy eljárást lefolytatni. Be kell mutatnunk, és el kell magyaráznunk, hogy mi történik ott, de a helyzetet nem nekünk kell megoldani, mert nem ez a mesterségünk.”

A France2-nél nincs kézikönyv ilyen és hasonló esetek közvetítésére. Az értekezletek és a megbeszélések viszont egymást érik vészhelyzetben. Ezek tényszerű, termékeny megbeszélések és már a másnapi munka alapjául szolgálnak. Van újságíró szakszervezet is a cégen belül, ha a kollégák problémát látnak, szólnak egymásnak, felügyelik egymás munkáját. Ha azt gondolják, hogy valaki elfogult, mert egyik vagy másik oldalon áll akkor lépnek.

„Nem a TF1-nél vagyunk, ahol nincs igazán beleszólási lehetősége az újságírónak és ezért nem győzheti meg a főszerkesztőjét.”

Karine Comazzi szerint a külföldi tévétársaságok közül sokan, főleg a CNN szenzációhajhászságukkal olajat öntöttek a tűzre.

„A CNN óriási autókkal érkezett meg a külvárosokba, embereket fizettek azért, hogy kerítsenek interjúalanyokat. Ez a rendszer, ez a fajta médiabusinesz itt nem működik, túlzás és perverz.”

Tanulságok

A France2 sokat tanult a 2005 őszi eseményekből. A legfontosabb tanulságnak azt tartják, hogy rájöttek: többet kell jelen lenni a külvárosokban és pozitív hangvételű riportokat közvetíteni onnan.

„Azóta már van 1-2-3 specialistánk, külváros témában, akiknek vannak kapcsolataik ezekben a körzetekben.”

A France2 a lázongások alatt többször együttműködött a másik közszolgálati csatornával, a France3-val. Baj esetén pedig a többiekkel is összefogtak. Ha például valakit megtámadtak, vagy ellopták a kameráját, akkor segítettek egymásnak, de amúgy nem forgatnak együtt például a TF1-nel, mert konkurens csatorna, míg a France3-val többször dolgoztak közösen.

Karine Comazzi szerint a France3 jól döntött, hogy már három nap után nem mutatták az égő autók képeit és nem mondtak be statisztikát arról, hogy melyik nap mennyi autót gyújtottak fel.

”Mi szerintem túl későn döntöttünk így. Szomorú volt a kezdet, hogy meghalt az a két fiatal és nem is igazán értem, hogy hogyhogyan nem lett súlyosabb a mérleg.”

TF1

Patrick Fandio négy éve dolgozik a franciák legnézettebb televíziós csatornájánál, a TF1-nél. Rendszeresen tudósít katasztrófaövezetekből, háborús helyszínekről, zavargásokról. Elsőként készített riportot Clichy-sous-Bois-ban 2005. október 28-án a két fiatal haláláról. Patrick Fandio egyből érezte, hogy ezúttal nem „csak” egy balesetről van szó, következmények nélkül, hanem robbanás előtti hangulat alakult ki a külvárosban. A munka során végig arra ügyelt, hogy ne résztvevőként, hanem kívülállóként tudjon helytállni.

A legnézettebb a leglassabb

A TF1 csatorna hírszerkesztőségében a kényes vagy érzékeny témákról rengeteget vitatkoznak. A munkatársak ez esetben megosztottak voltak. Egyes újságírók azt gondolták, hogy égő autókat mutatni felelőtlen, mert csak provokálja a résztvevőket. Patrick Fandio szerint minden eseménynek megvan a maga története, törvényszerűen.

Egy hét után a csatorna és a hírszerkesztőség vezetői úgy döntöttek, hogy nem mutatnak képeket az égő autókról, hanem inkább a roncsokat. Egy idő után kiszálltak a statisztika-bemondásból is, nem konferáltak úgy az anyagokat, hogy például „ma 1200 autót gyűjtöttak fel a lázongók”. A hírműsorok alkotói semmiképpen nem akarták bátorítani a résztvevőket, inkább a problémákat, a háttérrel szerették volna bemutatni. Azokat a dolgokat, amelyek az indulatok gyökerét jelentették. Napról napra több szociorportot készítettek a külvárosiak gondjairól, a munkanélküliségről, a lakástalanságról. Igyekeztek megkérdezni az összes szereplőt. Az égő autók bemutatását pont azért is mellőzték, mert véleményük szerint, azok mindig érzelmi megközelítést adnak csak. Viszont lassabban reagáltak, mint a France3 és a France2, hiszen itt, bő egy hét után hozták meg a döntést és a statisztikák nem közlése is csak több mint egy hét után történt meg.

Összjáték a szerkesztőségben

Egy ilyen helyzetben sokkal körültekintőbben dolgoznak a szerkesztőség tagjai. Az újságíró viseli a szerkesztői felelősséget, amikor dolgozik, de ha visszajön a munkából, közösen elemzik a nyersanyagot, a látottakat és hallottakat. Minden olyan képet kiszűrnek, ami félreértést okozhat. Például a 2007-es őszi külvárosi zavargásoknál, Villiers-le-bel-ben rögzítettek egy olyan képet, amelyen állnak a rendőrök és nem messze tőlük fiatalok láthatók, a háttérből lövéseket hallunk, de nem lehet tudni pontosan, hogy mi a zaj forrása: lehet, hogy csak petárdarobbanásról van szó, ugyanakkor az egyik zavargó olyan pozícióban áll, mintha löne. Ezt a képet nem engedték bevágni, mert manipulálhatott volna. Amikor ilyen kétség van, akkor a főszerkesztőt, a műsorvezetőt, a hírigazgatót hívják a riporterek és tanácsot kérnek. Ebben az esetben a kép nagyon jó volt, de ha kétség van, akkor a legszenzációsabb képet is elfelejtik.

A hírszerkesztőség vezetői tartalmi kérdésekben is megbíznak az újságíróban. Patrick Fandio azt mondja, soha nem történt meg vele, hogy szóltak volna neki, hogy ezzel vagy azzal kivételezzen. Mindent oldalt meg kell mutatniuk. Ugyanakkor az is igaz, hogy biztonsági okokból mindig a rendőrök oldalán forgatnak. Tehát sokkal több képük volt arról, hogy velük mi történik, hogy megsérülnek vagy éppen urai a helyzetnek, mint a fiatalokról. Tehát nyersanyagban biztos, hogy kiegyenlítetlen a képek aránya, hiszen az íratlan szabály, hogy a rendőrök közelében forgatnak, nem mennek a lázongók, vagy felkelők, vagy garázdák (mikor

hogyan nevezik őket) közelébe, a saját testi épségük miatt. A kordonon túl ugyanis a rendőrség nem vállal felelősséget értük. Az mindig nehéz kérdés volt számukra, hogy megkérdézzék-e a lázongókat. Hiszen akkor olyan embereknek adnak teret a véleménynyilvánításra, akik autókat gyújtogatnak. „Ennyi erővel bármilyen bűnözőt megkérdézhethetnénk bűnelkövetés előtt vagy közben, vagy elkísérhetnénk a tett helyszínére.” Erről sincs általános előírás a TF1-nél, hanem mindig rengeteg vita van a szerkesztőségben, mivel azonban az események nagyon gyorsan haladnak ilyen esetben, ezért „előfordul, hogy később jövünk rá, hogy valami hibát követtünk el vagy valami fontos dolog mellett elmentünk. Van viszont egy kis füzetünk arról, hogy hogyan kell kezelni a külváros témakört és abba mindenki beleírja a tapasztalatait, amiből aztán okulhatnak a többiek.”

Írott és íratlan szabályok

1994 óta konkrét előírás rendelkezik arról, hogy például a rendőrök arcát nem lehet mutatni a televíziókban. Akkor ugyanis kimondta a bíróság, hogy a rendőrök nem lehetnek felismerhetőek az arcuk alapján. Ami pedig a lázongókat illeti: ott is elkerüljük az arcok bemutatását. Nem azért, hogy védjék őket a riportokban, hanem egyrészt azért, mert sokszor kiskorúakról van szó, másrészt nem szeretnék, ha a rendőrség nyomozás esetén elkérné a felvételeket és azok alapján azonosítaná a résztvevőket. „Ezt is azért tesszük, hogy korrekt módon tudjunk dolgozni.”

Általános kézikönyv azonban nincs a TF1-nél arról, hogy lázongásokról, konfliktushelyzetekből hogyan kell tudósítani. Napi szinten találják ki és alkalmazzák az elveiket, de persze a rengeteg tapasztalat alapján íratlan szabályok léteznek. Alapvető elvárás, hogy nem szabad a látványosságra és a szenzációra törekedniük: ezért nem mutatták a lángoló autókat és nem vásárolnak anyagokat például a lázongóktól, hacsak nincs megkerülhetetlen információ benne. „Azokra a képekre gondolok, amiket a lázongók rögzítenek a mobiltelefonjukkal. Nem tudni ugyanis, hogy milyen körülmények között készültek, hogy esetleg azért csinálták-e hogy eladják? Nem akarjuk, hogy fellendüljön egy iparág, hogy ilyen képeket gyártsanak futószalagon.”

Gyakorlat

A TF1-nél egyre inkább alkalmaznak egy ötletet, amit az angolszászoktól lestek el: hogy legyenek „fixerjeik” a külvárosokban. Ezek olyan emberek, akik jól ismerik a helyieket, ők is ott laknak és segítenek eljutni a megfelelő és kompetens emberekhez és persze megbízhatóak. A külvárosokban ugyanis nem nagyon szeretik a televíziós stábokat, nagyon gyanakodva fogadják őket.

Az egyes televíziós stábok és egyéb újságírók között általánosságban nincs együttműködés, mondja Patrick Fandio. Alkalom viszont hozta már úgy, hogy krízisszituációban például egy csapatban dolgoztak. Alapvetően azonban mindenki arra törekszik, hogy minél exkluzívabb anyagot hozzon.

Hibák és következtetések

Patrick Fandio szerint a TF1 is követett el hibákat a lázongások közvetítésekor. „A legfontosabb, aminek ma is fizetjük az árát az, hogy normális esetben nem megyünk ezekbe a kerületekbe, ha nincs baj, ezért kevés ott a kapcsolatunk. Ezek az emberek soha nem látják, hogy foglalkozna velük a média, vagy a tévé, csak, ha gond van. Ezért úgy érzik, meg vannak

bélyegezve. Eleve a társadalom peremén élnek és mi még inkább kijjebb löktük őket, nem csak azért, mert gazembereknek nevezték őket, hanem azért is, mert csak problémaforrásként lettek bemutatva. Eleve gond volt belekeverni ezt a drog, bevándorlás, iszlám témát a tudósításokba. A 80-as, 90-es években főleg úgy lettek bemutatva ezen kerületek lakói, mint a csencselés, a drogkereskedelem főszereplői. Ezt nagyon nehéz ledolgozni, és ez a francia média nagy hibája. Aztán például, itt van az is, hogy én csináltam az első anyagot a két fiatal haláláról, ami sokáig mégsem érdekelte a média többi szereplőjét és a rendőrség sem vette észre, hogy mit provokálhat. Szóval ez is egy nagy hiba volt.”

Nagy tanulság az is, hogy a képekkel hogyan bánjanak. „Soha nincs elég felvétel. Mert amikor ezek a dolgok történnek, akkor a kameráink nem biztos, hogy jelen vannak. De akkor sem szabad leadni bármit, vagy olyat, ami félreérthető. Illetve, amit említettem: nem veszünk akárkitől képeket, amelyekről nem tudjuk, hogy milyen úton-módon kerülhetnek hozzánk és manipulálhatnának vele minket és a nézőket.”

A másik nagy tanulság: visszamenni a terepre, amikor már lenyugodtak a kedélyek. Megkeresni ugyanazokat a szereplőket, akikkel interjúkat készítették. Ez persze nehéz feladat, hiszen hírt kell belőle kreálni, de Parick Fandio szerint ragaszkodni kell ahhoz, hogy megtalálják a módját, mert így adhatnak csak globális képet a külvárosokról.

Radio HDR

Moise Gomis egy helyi rádió igazgatója a 120 ezer lakosú francia nagyvárosban, Rouen-ban. Éveken át tudósította a Radio France-ot, 14 éve dolgozik a Radio HDR-nél: újságíró, riporter és önkéntes a kimondottan rossz renoméjú, külvárosi kerületben. Véleménye ezért lehet fontos a külvárosok problémájának megértésében.

Külvárosi szemmel

Szerinte a külvárosok megítélésében az alapvető hiba az, hogy úgy látszik, itt csak problémák halmozódnak fel, miközben igenis lehet beszélni sikertörténetekről. Csakhogy, amikor valakinek az élete megoldódik, akkor az elhagyja a külvárost és elköltözik. Moise Gomis úgy véli, az sem igaz, hogy ilyen körzetekben csak bevándorlók laknak, mert itt a helyiek elsősorban szegények és másodsorban színesek vagy fehérek (ráadásul Rouen-ban a nagy többség fehér bőrű). Sokuknak alkalmi munkája van, régóta munkanélküliek és mert gazdaságilag nem állnak biztos lábakon, nem is tudnak úgy viselkedni, ahogy azt a társadalom elvárja tőlük.

„Ha nincs pénz, nincs egészség, nem tudnak olvasni, akkor a viselkedésük sem kiszámítható. Ez egy dominóeffektus. Folyamatos stresszben élnek, mert az enni való, a tanítás, a kultúra, az egészségügyi ellátás napi szinten elérhetetlen nekik, nem beszélve a nyaralásról. Franciaország gazdag ország, és ők mégsem tudnak megélni - ezt látják. Itt sokan az RMI-ből tarták fenn magukat, ami egy havi alapjuttatás az államtól, körülbelül 500 eurót jelent. Itt a kerületben 12 ezer ember él és abból ezren az élelmiszerbankból és a „Szív vendéglőjéből” szerzik be a mindennapi betevőt. 12 ezer lakosból, ezren ezeken a helyeken esznek. Korábban rengeteg gyár volt a közelben, főleg textilüzemek, ezeket bezárták és azóta nincs munka, az emberek utcára kerültek. Ők a gazdasági változások áldozatai.”

Rouen-nak két külvárosa van, amit „érzékeny zónának” neveznek, összesen 14-15 ezer ember él ezekben a kerületekben. Létezik azonban egy városújítási projekt, ennek értelmében sokukat elköltöztették/ik más városrészbe, hogy a társadalmi rétegek keveredjenek, tehát gazdagok és szegények lakjanak együtt. „Ez egyrészt jó megoldás, másrészt viszont nem követik őket a szociális intézmények, például az élelmiszerbank vagy a „Szív étterme”. Az egy nagy kérdés, hogy igazából segítség-e ez, mert bizonytalan körülmények közé kerülnek az egykori külvárosi lakosok, igaz, a díszletek és a szereplők úgymond elegánsabbak. De az majd csak 20-30 év múlva dől el, hogy valóban megoldás-e ez?”

Moise Gomis szerint Franciaországban az a tendencia, hogy a nagy horderejű, nehéz, nagy felháborodást keltő ügyeket még melegében próbálják rendezni. Például a lázongások után egyből igyekeztek megoldani a külváros kérdést – örökre.

„De ehhez idő kell és olyan emberek tapasztalatait lenne érdemes alapul venni, akik hosszú ideje élnek ilyen körzetekben. A rákot nem aszpirinnel kell kúrálni. Ahhoz idő kell. Én például nem itt lakom, de itt dolgozom. Ez egy állam az államban, ahol mindenki ismeri egymást. Ha gyógyírt keresek a bajokra, akkor néha el kell távolodnom, így tudok hatékony lenni. Ezért nem élek itt, de ha abbahagyom ezt a fajta munkát, akkor ideköltözöm. Mert ez a hely nem olyan, mint a párizsi külvárosok, itt alacsonyabb épületek vannak, távolabb egymástól és rengeteg a zöld! Gyönyörű kerület. Tehát nem a kerülettel van gond, hanem a benne lakó emberekkel.”

Szerkesztőségi alapelvek, avagy mi a hír egy külvárosinak

A Radio HDR nem egy kerületi rádió, hanem rádió egy kerületről. Az a céljuk, hogy a helyieket megszólaltassák és amit mondanak, azt ezen a zónán kívül is hallják. Cél az is, hogy az itt lakók újraértékeljék magukat, elhiggyék és elhitelessék velük, hogy nem „részállampolgárok”, hanem teljes jogúak.

A Radio HDR független rádió. A szerkesztői alapelvekre jellemző, hogy kerülik a szenzációt, az úgynevezett „színes híreket”.

„Láttam itt már égő autót, de ugyanannyi ég ebben a kerületben, mint a belvárosban. Ha korrektek akarunk lenni, akkor megnézzük a statisztikákat, és ha ott is és itt is ugyanakkora a szám, akkor sajnos ez hozzátartozik az élethez, de nem szenzáció és nem hír. Könnyű azt mondani, hogy na, ebben a külvárosban megint felgyújtottak egy autót, de miért nem mondják be, hogy ha a rouen-i polgármesteri hivatal előtt lángol fel egy kocsi? A legtöbb agresszió Rouen belvárosában történik, mégis ez a gettó, a külváros. A külvárosban élőket pedig egyszerűen veszélyesnek nevezik. Ha mégis „színes hírekről” beszélünk, akkor úgy, hogy társadalmi összefüggéseiben elemezzük.”

2005 őszén Rouen-ban nem voltak lázongások, de a kijárási tilalmat itt is elrendeltek.

„Egy helikopter pásztázott minket, óriási reflektorral. Elég félelmetes volt, úgy éreztem magam, mintha Chicagóban lennék, ahol épp bandák után kutatnak. Eleve ez a kijárási tilalom a gyerekek és fiatalok ellen... nem igazán értem, ha lesz egy „felnőttlázadás”, akkor bevetik az atomfegyvert? A lázongásokban 14 és 21 év közöttiek vettek részt, ezek szerint Franciaország nem képes arra, hogy a saját fiataljait kordában tartsa? A politikai elit nem ismeri az állampolgárokat. Az újságíróknak pedig nem rendőri kellene játszaniuk, hanem mediátort. Meg kellene értetniük az emberekkel, hogy miről is van szó. Ha felgyújtanak egy autót, akkor nem lenne szabad bemondani egyből, mert ki bizonyítja azt, hogy nem biztosítási csalásról van szó? Sokan megfizetnek fiatalokat, hogy ezt tegyék az autójukkal, de ezt a nagy tévétársaságok soha nem mondták be. Fontos tudni, hogy egy átlagos hétköznapi ember az országban száz kocsiét vesztene ki. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ez egyfajta nemzeti sport.”

Miért hibáznak a „nagyok” és hogyan csinálják a „kicsik”

Moise Gomis szerint a média két legnagyobb hibája a lázongások közvetítésekor: a tények nem ismerete és a dolgok leegyszerűsítése. A problémákat nem, mint társadalmi problémák következményeit kezelték, az ott lakókat pedig nem úgy mutatták be, mint a francia társadalom tagjait. A Radio HDR igazgatója úgy véli, bár az újságírók nem lehetnek otthon minden témában, de törekedniük kellene arra, hogy elemezzék a helyzetet.

„Az újságírók mindig a rendőrök oldalán vannak, (általában a rendőrök hátát látjuk a tévéfelvételeken), soha nem a lázongók oldalán. Ezzel az újságírók állást is foglalnak. Én, ha odamegyek az ilyen külvárosi fiatalokhoz, soha nem inzultálnak. Amúgy én fekete vagyok, de ha Normandiában bárhol, bárkihez odamentem, ők sem inzultáltak soha.”

Ugyanakkor tény, hogy Párizsban a lázongások alatt több újságíró is megtámadtak. Moise Gomis szerint ennek az az oka, hogy rossz a zurnaliszták hozzáállása.

„Ha valaki háborús övezetbe megy, ott sem azzal kezd, hogy „újságíró vagyok, újságíró vagyok”. Az elején emberi nyelven kell indítani a beszélgetést. Odamenni, nem elővenni a kamerát, nem elővenni a magnót, hanem kérdezni és hallgatni őket. Emberekről van szó, nem

kutyákról. Lehet velük beszélgetni. Ha nem tekintik őket emberi lénynek, nem véletlen, hogy így viselkednek. Nem védem őket. Én az erőszak ellen vagyok.”

A Radio HDR igazgatója szerint világtendencia – tisztelet a kivételnek -, hogy kevés az igazi újságíró, mert túlképezés van, hiszen ez az egyik legdivatosabb szakma. Rádásul a kereskedelmi tévéknél a szenzáció a lényeg: színes hírek és sport, minél kevesebb magyarázattal. Példának említi, a 2007. novemberi Villiers-le-bel-i lázongásokat: másfél évig nem beszéltek a külvárosokról (megint tisztelet a kivételnek) és most, hogy szenzáció volt, megint minden médium képviselője ott tolongott. A Radio HDR más szabályok mentén működik.

„Amikor probléma van, mi nem beszélünk róla melegebben, mert az nem szül jó vért. Szerintünk ez így mégsem jelent hiányt, 2005-ben sem változtattuk meg a műsorunkat a lázongások miatt. Mondok egy példát: nálunk 2007 év elején egy fiatal meghalt koponyasérüléssel motorbalesetben. Mindenki kikészült a kerületben, persze voltak híresztelések, hogy a rendőrség üldözte, de ez nem volt igaz. Nem beszélünk róla. De év végén, amikor kiderült, hogy változnak a közlekedési szabályok a környéken azért, hogy nagyobb legyen a közúti biztonság, akkor elövtük az ügyet. Mindenki megbékélt, akkor lehet róla beszélni. Nagyon nem tetszik, amikor az újságírók emberi drámákból csinálnak szenzációt.”

Moise Gomis szerint annak ellenére, hogy a hírműsorokban elsősorban aktuális dolgokkal kell foglalkozni, azért lehetővé kellene tenni több magyarázatot és kevesebb médiaerőszakot.

„Képzeld el, hogy családi problémája van, és én odamegyek egy kamerával, hogy beszéljen róla. Nem fog tudni. Miért csinálják ezt meg egy ilyen kerületnél? Ha valaki meghal autóbalesetben, abból csinálunk szenzációt? Azt gondolja a média, hogy ha kiszáll 50 stáb egy ilyen külvárosba, mert ott meghalt két fiatal, akkor abból nem lesz probléma? Hát még a gyászt sem respektálják! Itt Rouen-ban 1994-ben hasonló körülmények között meghalt egy fiatal, mert üldözték a rendőrök. Az egész nemzetközi és hazai média megszállta a környékünket. Azóta meg senki sem látta őket. Kihhasználják a drámákat, hogy több lapot adjanak el és többen nézzék-hallgassák őket. Rádásul mindig csak a külvárosokban mutatják be az ilyen eseteket, a polgári negyedekben nem. Azt sem tartom normálisnak, hogy egy fiatalat leültetnek egy évre, mert köveket dobált, míg gazdasági bűnözők felfüggesztett büntetéssel megmenekülnek. Igaz, hogy veszélyes a kódobálás és talán túlságosan elszállt a gyerek agya, de nem túlzás ez?”

Moise Gomis szerint hasonló helyzetben a helyes újságírói magatartás az alábbiakból áll: várni, hallgatni és odamenni a résztvevőkhöz a helyszínen.

BBC

A francia televíziós csatornáknál és rádióknál elsősorban íratlan szabályok alapján dolgoznak az újságírók zavargásokon, tüntetéseken. A sok országban, főleg a közszolgálati médiumoknak zsinórmértékül szolgáló BBC-nél azonban, mint minden lehetséges riporteri helyzet, ez is szabályozva van. Nick Thorpe, a BBC kelet-és dél-európai tudósítója kommentálja, hogy milyen szabályok mentén készítik a beszámolóikat, televízió és rádió számára egyaránt.

Szerkesztői alapelvek és konfliktusok közvetítése

- A riportokból tisztán ki kell derülnie, hogy az információkat honnan szereztük, főleg a konfliktus jogalapját érintő kérdésekben. Felirattal kell ellátni a harmadik személyektől kapott információkat és anyagokat.

Például mobillal felvett képeket csak akkor adnak adásba, ha pontosan tudják ki és milyen körülmények között készítette. 2005 júliusi londoni robbantásokkor volt legelőször probléma, hogy adják-e vagy sem az ilyen felvételeket. Végülis műsorba engedték és kiírták, hogy kitől származik.

- Ha a riportjaink cenzúrázva vannak, vagy megfigyelve, esetleg visszatartunk valamilyen információt, azt el kell mondani és ha lehetséges, elmagyarázni a szabályokat, amelyek alapján dolgozunk.
- A tudósításaink hangneme ugyanolyan fontos, mint a tudósításaink megbízhatósága.

A méltó hangnem azt jelenti, hogy a riporter se nem lelkes, se nem szomorú.

Fontosnak tartom hozzáfűzni alábbiakat: Régóta ismertes, hogy milyen fontos például a mindennapi érintkezésekben a hangnem, a hanghordozás. Ezen kívül azonban van a hangnak és a beszéd egyes formái sajátosságainak érzelmet, viszonyulást kifejező funkciója is. A hang elég jól tükrözi a belső feszültséget, izgalmat, a hanghordozás változása valamilyen behatásra jó indikátora a hatás természetének, és képes arra, hogy affektusokat is hordozzon. A szépirodalomban és a köznyelvben sok szó esik erről. A hang expresszív tulajdonságait eddig viszonylag keveset vizsgálták, így nem tudjuk pontosan, hogy hányféle típus, pattern különíthető el benne. Csak következtetni tudunk, hogy valószínűleg több érzelmi modulációt tartalmaz, mint maga a mimika.

Általában a hang sem önálló kommunikációs csatorna, bár a telefon és a rádió némileg önállóvá tette. Míg a természetes interakciókban a vokális színezet a nem verbális csatornáknak csak egyike, és a benne futó jelzés több más csatorna jelzésével összeolvadva tud hatni, a telefonban és a rádióban csak a nyelv van mellette, mint támpont, és esetleg a nyelvben magában található néhány formai sajátosság, amelynek hírértéke van. Ilyen a már említett nyomatékosítás a szórend változtatása révén, valamint a mondatrend és a gondolatmenet számos összetettebb struktúrájának jelentése.

A hang emóciókifejező, tehát viszonyulást jelző funkciójánál talán több és lényegesebb jelet hordoz a beszéd folyamatának néhány formalitása, amely teljesen független attól, amit a beszélő mond. Ilyen a hangsúly elhelyezése és tartása a szavak egyes szótagjain vagy a

mondat egyes szavain, a mondat dallamváltozása, a szavak közötti szünet stb. Ennek nagy kommunikációs jelentősége van. A vokális kommunikáció egy része normative szabályozott, például bizonyos szituációkban megfelelő hanghordozás kívánatos, ez például a rádióban hozzáférhető a beszéd típusának felismeréséhez akkor is, ha magát a szöveget nem is halljuk tisztán ahhoz, hogy megértsük. (Felismerhető a politikai szónoklat, a szavalat, az ígéhirdetés, de a rádió története során kialakított sajátos vokalizációk révén a sportközvetítés, a hírbemondás vagy a rádiójáték is.)

Különösen a beszélő szorongását, belső feszültségét jelzi a hangszínezet és a beszéd formai jegyeinek megváltozása. A feszültség fokának megállapítására irányul a legtöbb vizsgálat, főleg amerikai szerzők végezték, legtöbbit Mahl és munkatársai. Az ő munkájuk az úgynevezett Mahl-féle skála, amely a belső feszültség kvantitatív megragadására használatos. A Mahl-skála tízféle zavarjel előfordulását méri, ilyen zavarjel például a szó hibás kimondása, a verbális elvétel (az úgynevezett elszólás), a túl hosszú szünet, a hibás szórend, az egyes szavak kihagyása vagy ismétlése, a dadogás, a befejezetlenül hagyott mondat stb. Ha e jelek összesített számát elosztjuk a vizsgált beszédben elhangzott szavak számával, egy indexet kapunk, amelyet Mahl a beszédzavar indexének (speech disturbance ratio) nevezett el, és amely szerinte - igen kiterjedt és aprólékos validációs vizsgálatok nyomán - a belső feszültség jelzője (Mahl, 1963, 1967; Mahl-Schultze, 1964; Alpert Frosch-Fischer, 1967 stb.).

A vokális csatorna különösen érzékenyen jelzi tehát a belső ellentmondást, a beszélő kizökkentését a tervezett kommunikációs mederből, a belső feszültség hirtelen emelkedését. Számos vizsgálat mutatja, hogy egyedül a beszédből, a vokális csatorna jeleiből is észlelheti a kommunikációs partner (például rádió- vagy telefonkapcsolaton át), hogy valami baj van, valami izgatja a másikat, valami elvonja a figyelmét (Scherer, 1981). Ilyen módon a vokális csatorna a pszichikus működésekben mutatkozó zavarok legérzékenyebb kifejezője is.

- Tiszteletben kell tartani az emberi méltóságot, anélkül, hogy lebecsülnénk a háború vagy egyéb konfliktushelyzet valóságát. Nagyon határozott szerkesztői igazolás kell ahhoz, hogy háborús vagy erőszakos cselekményeknél túlzottan szemléletes képeket használjunk.
- Amennyire értelemszerűen lehetséges szavatolunk azért, hogy semmi esetre se fordulhasson elő, hogy a mi híradásaink bárkinek is a halálát vagy sérüléseit okozhatják.
- Szavatolunk azért, hogy az online üzenőfalaink egy teljeskörű vitát hívatottak bemutatni, nem pedig csak támadó hozzászólásokat. Ezért, ha szükséges szelektálunk és mérsékeljük ezek számát.

Tüntetések, zavargások, felkelések

- Előre megbecsljük azt a kockázatot, hogy ha előrevetítjük esetleges zavargások képét, azzal egyben bátorítjuk is lehetséges résztvevőket, illetve esélyt adunk a megtörténtükre.

A BBC-nél ezért főszabályként nem vetítik előre a lehetséges megmozdulásokat úgy, mint ahogy Magyarországon gyakran szokás, például: március 15-én demonstráció várható.

- Azonnal visszavonulunk, ha azt gyanítjuk, hogy jelenlétünk olaj a tűzre.
- Ha a tömeget tüzelné az újságírói magatartásuk vagy akárcsak a jelenlétük, azonnal visszalépnek. Persze alapvetően a legjobb képekre és felvételekre törekszenek, „mert újságírók vagyunk és nem történészek”. De 10-15 perc után visszahúzódnak, ha a helyzet

úgy indokolja. A BBC tudósítói előre készülnek arra, hogy adott esetben le tudjanak lépni. A 2006 szeptemberi budapesti eseményeknél Nick Thorpe a Szabadság tér és az Október 6-a utca sarkán dolgozott, ugyanakkor végig egy bérelt taxi várt rá, hogy bármikor el tudja hagyni a helyszínt, ha kell. Milosevics temetésén Pozsarevácából pedig személyi testőr jelenlétében tudósított, ami szerkesztői döntés volt. Franciaországban a 2005 őszi lázongások idején (a BBC őt is odarendelte) pedig biztonsági tanácsadóval mentek a külvárosokba dolgozni.

- A részvételre vonatkozó becsléseket szkeptikus módon kezeljük, és ha nagy különbséget mondanak a források, akkor megadjuk a források nevét és az általuk közölt számokat.
- Érthető és pártatlan képet kell nyújtani az eseményről. Ha nehéz ezt megoldani, mert a riporter a konfliktushoz, a zavargáshoz túl közel van, és ezért nem tud objektív tudósítást adni, úgy az anyagát egy tágabb összefüggésbe helyezzük és úgy engedjük adásba.

Nick Thorpe elismeri, hogy talán ez az egyik legnehezebb feladat. 2006. október 23-án a Deák térről tudósította a BBC rádiójának hallgatóit. „Első alkalommal nehéz objektívnek lenni, hiszen az ember azt mondja, amit lát. Például én elmondtam, hogy nem világos, hogy miért lőttek és vízágyúztak a rendőrök. Számomra – mint sok jelenlévő számára – ez érthetetlen volt. De a hangszín az, amivel lehet játszani, amivel objektívvé és hitelessé lehet tenni egy anyagot.”

A BBC mindig kiemelten figyel az objektivitásra, a kiegyensúlyozottságra. Amikor a macedóniai háborúból tudósítottak, akkor egy fiatal, lelkes tudósítót küldtek a helyszínre, aki a gerillákkal utazott a hegyekben. „Nagyon lelkesek voltak a riportjai, ezért engem odaküldtek Szkopjéba, hogy ellensúlyozzam őt és szikáran képviseljem a macedón kormány álláspontját.”

Ugyanakkor az a tapasztalat, hogy saját országban, saját forró témát mindig nehezebb tudósítani, mint külföldről.

A szerkesztők és a vezetők értékelik az újságírók riportjait, de főleg akkor szólnak, ha baj van. Nick Thorpe egy ízben a Közel-Keletről tudósított, háborús szituációból, amikor azt kérdezték tőle, hogy mi a helyzet pillanatnyilag? Mire ő azt válaszolta: pillanatnyilag semmi (mert éppen nem lőttek). A kritika ezzel a válasszal szemben az volt, hogy ezzel alulbecsülte a helyzetet.

- Élő tudósítás esetén kalkulálnunk kell késéssel, készenlétbe kell helyezni előre megvágott vagy rögzített anyagot, és ha a helyzet úgy diktálja, azt egy szerkesztett riportban leadni. Ez arra az esetre is érvényes, ha a zavargások vagy az erőszak mértéke túlságosan megugrana időközben.

Élő bejelentkezésnél fokozottan tanácsos kerülni, hogy a kérdések félrevigyék az újságírót. Ezért az újságírónak fejben ajánlatos folyamatosan kontrollálni. Ha mégis elcsúszna a beszélgetés, akkor az utolsó kérdésnél ő például úgy zárja le az utolsó választ, hogy „hozzátenném, hogy nem szeretném azt a benyomást nyújtani, hogy....”

Nick Thorpe emlékei szerint élő bejelentkezéskor nem látott még olyan tudósítót a BBC-nél, aki könnyezett volna a könnygáztól, hiszen az érzelmeket kelhet, de olyan többször előfordult már, hogy lőttek a háttérben és úgy jelentkezett be az előtérben riporter.

Élő bejelentkezéskor televízióban különös tekintettel figyelni kell az úgynevezett nem verbális kommunikációs csatornákra, amelyekből fentebb a vokalizást (hangnem és hanghordozás) már részleteztem. A továbbiakban a többi tartom fontosnak felsorolni, persze a teljesség igénye nélkül.

1/ Mímikái kommunikáció: a kommunikátor viszonyát mutatja a másik fél és a kommunikációs szituáció felé. Normatív szabályozás alatt áll a mímikái megnyilvánulások egy kis része, amely a kommunikációban, mint tudatos, kommunikatív jel szerepel. Ezeket a jeleket közlő fél szándékosan használja, a közlést kapó számára pedig lexikális értelemmel bírnak. Például az ókorban is már tudatos jelzésértéke volt az összevont szemöldöknek és a szigorú tekintetnek, a bírálatot, a megítélést, a nemtetszést jelentett.

2/ Kommunikáció tekintet révén: az emberi interakciókban a tekintet irányának és tartalmának mindig szignál-értelme van, amelyre az interakciós partner szükségszerűen figyel.

3/ Mozgásos/akciós kommunikációs csatornák:

→ gesztusok: a gesztusok kevésbé tudatos részének bizonyos hányada szabályozó funkciót tölt be a kommunikációs folyamatban. Fej- és kézmozgásokkal, gyakran igen aprókkal, finomakkal, fejezzük ki, ha a kommunikáció folytatását, gyorsítását, megszakítását, a mondott tartalom magyarázatát kérjük. Ilyen jelekkel adjuk tudtára a másoknak, hogy szólni akarunk. Vannak adaptáló gesztusok is, pszichoterápiás megfigyelések mutatják, hogy beszéd közben bizonyos rendezetlen kézmozdulatok, a szórakozottság jelének tűnő, simító, ütögető megnyilvánulások jobban megfigyelve szimbolikusan közlik a következő, a beszélőben még csak készülő, szerveződő közléstartalmat, mintegy anticipálják azt, vagy pedig visszatartani szándékozott vagy nem tudatos információt fejeznek ki (Mahl, 1966).

A gesztusok nagyon sok zavarjelet is közvetítenek, ezért nagyon fontos részei a személypercepció élmény kialakulásának a kommunikációs partnerben. Nagyon érzékenyen mutatják például a kezek a feszültséget.

→ kommunikáció a testtartás révén: viszonyt, álláspontot, szubjektív értékelést fejez ki, jórészt normatív módon meghatározott, de sok tudattalan indíték befolyása alatt is áll.

→ kommunikáció a térközszabályozás révén: mindennapi megfigyelések és tudományos vizsgálatok mutatják, hogy kommunikációs jelentősége van annak a távolságnak, amelyet az emberek az interakciók során egymáshoz viszonyítva felvesznek. E jelentőség szinte természetesen következik abból, hogy a távolság befolyásolja a hallást és a látást, a kommunikációban szerepet játszó legfontosabb érzékszerveket. Az interakciós partnerek közötti térköz a viszonylatformát kommunikálja.

- Az ilyen eseményekről készült nyersanyagot, tudósítást, riportot és egyéb anyagot nem lehet kiadni a rendőrségnek, az ügyészségnek és a közönségnek, mert féltő, hogy a demonstrációkban résztvevők a jövőben újságíróinkkal szemben ellenségesen lépnek fel.

A BBC szerint tehát tilos átadni képeket a rendőrségnek, az ügyészségnek, vagy a nézőknek. A magyarországi 2006 szeptemberi-októberi események felvételeit a BBC helyi irodájától is kérték. Nick Thorpe felhívta Londont, ahonnan azt a választ kapta a feletteseitől, hogy nem adhat ki semmilyen felvételt, mert a tüntetők bármikor ellenük fordulhatnak. Ugyanakkor az ügyészség illetékese azt mondta neki, hogy nem baj, ha nem adja ki a nyersanyagot és a riportokat, mert „Önökön kívül mindenkitől megkaptuk.” Hogy emiatt a magyar médiumokra a jövőben dühösesek lesznek-e a tüntetők vagy sem, azt persze még nem lehet tudni.

Lázongók véleménye a médiáról, Aulney-sous-Bois-ban

Azonkívül, hogy a lázongásokat folyamatosan táplálta a média, fontos szót ejteni arról is, hogy mit gondolnak a fiatalok az újságírókról és a munkájukról. A média mindent felerősít, amihez a maguk eszközeivel, sőt manipulációjukkal a fiatalok is hozzájárultak. A média jelenlétét kimondottan kívánatosnak tartották a lázongók, mert így a helyszínen könnyedén szóhoz juthattak és nem is hezitáltak azon, hogy reflektorfénybe álljanak-e?

„Ha az újságírók nem mutattak volna képeket a külvárosokról, ha nem kezdték volna el sorolni a körzetek nevét....akkor azt gondolom, nem szállta volna meg ezeket a vidékeket a média, sőt azt gondolom, hogy akkor nem lett volna semmi. Akkor is folytatódott volna egy darabig, de akkor sokkal hamarabb lecsendesedett volna. Mert akkor nem lett volna meg a lehetőség arra, hogy a környékünkről beszéljünk a tévében.”

(Alexandre, 18 éves)

A fiatalok gyakran panaszkodtak arra, hogy csalódottak voltak az újságírók miatt, akik szerintük nem voltak becsületes és hűséges szóvivőik. A megkérdezettek elutasítják azt a fajta újságírói magatartást, ha a zsurnaliszták úgy viselkednek, mintha értenék, amit ők az interjúban nyilatkoznak, aztán megváltoztatják és manipulációs célokra használják az elmondottakat.

„Ha az újságírók tényleg az igazságot mondták volna, akkor elégedettek lettünk volna.”

(két fiatal, név nélkül)

Ugyanakkor a fiataloknak ellenérzéseik vannak a médiával szemben azért is, mert azzal vádolják őket, hogy csak ilyen rendkívüli időszakban tűnnek fel a külvárosokban. Soha nem beszélnek ezekről a körzetekről, csak a „rossz időkben” és akkor is azért, hogy meglegyen a szenzáció. A fiatalok szerint a televíziók kizárólag csalóka, túlzó képeket használtak, amelyek azt a hatást keltették, mintha „Bronxban”, „Bagdadban” vagy „Szarajevóban” készültek volna.

„Láttam amerikai újságírókat, akik az otthonom közelben készítettek riportokat és azt mondták, hogy „Háború, ez itt háború”. A Carrefour áruház mögé vitték be meginterjúvolni a fiatalokat és kiégett kamionok elé állították őket. Mi voltunk a figyelem középpontjában, mintha nálunk találták volna Bin Ladent. Én meg csak néztem a hírekben, hogy olyan volt a történet, mint egy folytatásos sorozat, mert annyira nem a valóságról szólt. Megtörténtek a dolgok és másnap, amit a tévében láttunk, teljesen mutatott be. Már azt kérdeztem magamtól, hogy az újságírók vajon nem egy kukászacskóval a fejükön dolgoztak-e? Minősíthetetlenül kezelték az ügyet.”

(Sophie, 22 éves)

„Van egy haverom, Moktar Farad, aki szerepelt a Fox csatornán és az újságíró azt akarta mondani, hogy a muzulmánok miatt voltak a zavargások. Azt kérte a sráctól, hogy „nézzen a szemembe és mondja, hogy nem a muzulmánok miatt van”. „Nem, nem a muzulmánok miatt van” – mondta a srác. Voltak persze muzulmánok is a letartóztatottak között, de nem

szakállas emberekre kell gondolni, hanem fiatalokra. Erre az újságíró: „Nem, de mondja azt...”. És ez az ember közvetlenül Bagdadból jött, hogy itt készítsen riportokat. Elég direkt interjú volt, mert azt akarta elérni, hogy a srác azt mondja, hogy....”

(szociális felelős)

Médiastratégia Aulney-sous-Bois-ban

Az is a lázongások egyik dimenziója, ahogy az intézmények és a politikusok nyilvánosan beszélnek a zavargásokról. Ebben elsősorban az az érdekes, hogy a médiát milyen módon használták fel a céljaikra és milyen politikai retorikát alkalmaztak. A városháza reakciója ebből a szempontból gyorsnak mondható. Már november 3-án csütörtökön, a legsúlyosabb éjszaka másnapján sajtótájékoztatót szerveztek. Ugyanakkor a „Polgármester levele” című újság rendkívüli kiadásában a polgármester egy rendkívüli levelet is megjelentetett, amelyben a „jósándékú férfiak és nők határozott cselekvését kéri azért, hogy visszaszorítsa a bűnözőket”. A szóhasználat világos: arról van szó, hogy ne adjanak igazat a lázongóknak. Ugyanazon a napon a polgármester egy csendes felvonulást hirdet meg az erőszak ellen. Teszi mindezt egy köztársasági hangvételű beszédben.

„Felhívom Aulney-sous-bois lakóit, nőket és férfiakat, akik visszautasítják ezt az erőszakot, amelynek semmilyen létjogosultsága sincs, hogy csatlakozzanak a menetünkhöz. Ez nem provokáció és nem is erőfitogtatás lesz, hanem egy köztársasági válasz ezekre a bűnös cselekedetekre. Azt szeretném, hogy a városunk lakói nőjjenek fel és protestáljanak ezen bűncselekmények ellen. Franciaország manapság egy kisebbség túlkapasaitól hangos. A mi kötelességünk, hogy megfékezzük azokat, akik a köztársaságnak rosszat akarnak.”
(idézet Gérard Gaudron, Aulney-sous-bois polgármesterének beszédéből)

Ennek a menetnek a megszervezése kettős logikára utal. Egyrészt nagy számban mozgósítani azokat a helyi lakosokat, akik az erőszak ellen vannak. Másrészt van egy sokkal súlyosabb mondanivalója is az akciónak: egyfajta „figyelemfelkeltő” stratégia a nemzeti és a nemzetközi média felé – ami azt a célt szolgálja, hogy töröljék azt a negatív képet, ami Aulney-hoz kötődött november második éjszakája óta.

Mivel gyorsan kellett megszervezni a menetet, az csak számos bizonytalansági tényezővel volt lehetséges. Bizonyos szervezetek képviselői az utolsó pillanatig nem értették, hogy milyen politikai színezetet lehetne adni neki. Például, hogy a helyi UMP szárnyai alatt szervezzék-e meg? A menet irányultságát körbelengő bizonytalanság valószínűleg sokat nyomott a latban a mozgósítás eredményességét illetően, legalábbis ezt mondja két helyi szervezet képviselője, akik ráadásul különböző kerületekben dolgoznak Aulney-ban.

„Arab telefont játszottunk egymás között a többi szervezettel – ezt így hívjuk egymás között – , próbáltunk megtudni híreket és azt, hogy mi lesz. Aztán az egyik szervezet azt mondta „na majd mi telefonálunk a városházára, hogy megtudjuk mi is ez a menet és milyen zászló alatt kellene vonulni, aztán majd visszahívunk titeket.” Aztán a felvonulás előestéjén szóltak, hogy na erről a csendes demonstrációról lenne szó. Telefonáltunk, akinek tudtunk, de akkor már nem voltunk képesek annyi embert mobilizálni, amennyit akartunk. Ebben lehetne fejlődni.”
(aktivista)

„Eleve az emberek nem nagyon akartak csatlakozni hozzánk, mert azt gondolták, hogy politikai megmozdulásról van szó, mert a polgármester hirdette meg, pedig ez egy köztársasági felhívás volt! De az emberek azt mondták: „mivel a polgármester felhívásáról van szó, ezért nem megyünk!”

(aktivista)

Később, többen sajnálták, hogy hiányzott „a szín” a menetből. Például az egyik kerületben gyakorlatilag senkit sem tudtak meggyőzni az aktivisták a fiatal afrikaiak és szülei közül. A résztvevők közül ez sokakat aggodalommal töltött el.

„Kevés volt az afrikai család, de a kerületből sokan voltak ott. De azért ez meghökkentő volt. Sokan voltak, de nem képviseltette magát minden réteg.”

(aktivista)

„A résztvevők 75%-a 50 év alatti volt, mindannyian fehérek. Azt lehetett érezni, hogy ez nem ugyanaz a kerület, ahol a zavargások is vannak.”

(aktivista)

Ugyanakkor a megmozdulást a városháza nagy sikernek könyvelte el, hiszen 2-3000 közé tehető a résztvevők száma. A felvonuláson végül különböző szervezetek és különböző politikai pártok tagjai is jelen voltak. A menet egy része a Szélrózsák kerületből indult, kissé feszült hangulatban, mert a lázongók egy része is figyelemmel kísérte. A megmozdulás nagy médiasikernek is nevezhető, mert a legnagyobb napilapok újságírói (Le Parisien, le Monde, Libération) és nemzeti és nemzetközi televíziós társaságok kamerái is megjelentek.

Ugyanakkor a felvonulás félsiker (a nagy médiavisszhang miatt) és félbukás (a mozgósítás nem igazán sikerült, amin a polgármester sem tudott segíteni). Hogy milyen hatással volt a lázongások dinamikájára? Bár a válasz nem egyértelmű, a menet egyesítette a különböző szemléletű politikai és társadalmi szervezeteket, ugyanakkor nem volt nagy érzelmi ráhatással az aktivistákra és nem szolgált mozgatórugóként a következő megmozdulásokhoz. Nem igazán szolgált fékként sem a további lázongásokhoz, hiszen november ötödikén, amikor tartották, már elkezdődött az összecsapások mérséklődése.

Média és erőszak

A hírműsorok nézettségi, hallgatottsági mutatói és a közvéleménykutatások alapján elmondható, hogy az átlagos hírfogyasztót érdekli és leköti az erőszak bemutatása. A statisztikák hasonló képet festenek a filmpreferenciákat illetően is. Ezen tények alapján talán érthető, hogy a francia lázongások és az ehhez hasonló történések közvetítése miért vezető hír, és ugyanakkor miért lehet táptalaj további agresszív cselekedetek megjelenéshez és ismétlődéséhez.

A tartalomban ábrázolt erőszak és agresszió meghatározta médiahatások gyakorlati kérdése oly sok kutatás tárgya volt, hogy itt külön kell foglalkoznunk vele. Az általában gyanított hatásfajta főként nem szándékos jellegűek és rövid távúak, bár lehetnek hosszabb távú, a viselkedésmintákban és a kulturális változásban megjelenő következmények is. A kezdet kezdetén a médiakutatás erősen törekedett arra, hogy bizonyítsa: a bűnözés és az agresszió gyakori ábrázolása árt a fiataloknak. Mindegyik új populáris médium a lehetséges hatásai miatti riadalom újabb hullámát keltette.

Ugyanakkor a bűnözés és az erőszak valódi és vélt mértéke, illetve az erőszak bizonyos formái és szélsőséges esetei miatti társadalmi riadalom következtében a média gyanúsítottá vált. Ez a jelenség a korábban említett „morális pánik“ egyik példája. Újabb példája volt, amikor többek között az internet rovására írták az 1990-es évek végén az Egyesült Államokban történt iskolai tömeggyilkosságokat. A társadalom és a szülők ellenőrzésén kívül eső új médiumok támasztotta „problémán“ túl azonban a médiumokban olyan általános változás következett be, amely arra ösztönzött, hogy egy régi kérdést új módon lássunk. Az érdeklődés fő tárgya a tévécsatornák megszaporodása és a szabályozás gyengülése, ami valószínűsítette, hogy a gyerekek jóval nagyobb porciókban kapják a televízió közvetítette erőszakot. Ez az aggodalom Európában lehet a legnagyobb, kivált Kelet-Európában, ahol a kommunizmus vége a médiát a kommercializmus erőinek vetette oda, és nagymértékben gyengítette a kultúrpolitikát.

Az a visszatérő viselkedés, hogy (különösen) a képernyőn látható erőszak a társadalomban tapasztalható erőszak és agresszió oka, sok ezer kutatási tanulmányt eredményezett, de továbbra sincs egyetértés a médiából érkező okozó hatás mértékét illetően. Lowery és DeFleur (1995) szerint az 1960-as évek végén az Egyesült Államok közegészségügyi szolgálatának vezetője kérésére végzett kutatási program három fő végkövetkeztetése:

1. A televíziós tartalmat erősen átjárja az erőszak.
2. A gyerekek egyre több ideig vannak kitéve erőszakos tartalomnak.
3. Mindent összevetve a bizonyítékok alátámasztják azt a feltevést, hogy az erőszak médiabeli bemutatása fokozza az agresszív viselkedés valószínűségét.

Az erőszakos hatásra vonatkozó hipotézisek fő összetevői meglehetősen állandóak maradtak. Wartella és munkatársai (1998: 58-59) három alapvető elméleti modellt vázolnak, amelyekkel leírható a televíziós erőszak tanulásának és utánzásának folyamata. Az egyik Albert Bandura „társas tanulás elmélete“, amely szerint a gyerekek médiamodellekből tanulják meg, hogy várhatóan milyen viselkedés lesz jutalmazott, illetve büntetett. Másodszor: vannak úgynevezett „élesítő“ hatások (Berkowitz, 1984). Az erőszak látványa más, kapcsolódó gondolatokat és értékeléseket aktivál és „élesít“, ami azt eredményezi, hogy az emberek

egymás közötti szituációkban hajlamosabbak erőszakhoz folyamodni. Harmadszor: Huesmann (1986) forgatókönyv-elmélete szerint a társas viselkedést „forgatókönyvek” szabják meg, amelyek megjelölik, hogyan kell válaszolni az eseményekre. A televízióban ábrázolt erőszakot úgy kódolják, hogy az agresszív forgatókönyvek következtében erőszakot szül. A tanulási és mintakövetési hatásokon kívül széles körben elterjedt vélekedés, hogy az erőszak ábrázolásainak való kitétel általános „érzékletlenítéshez” vezet, amely az erőszakos viselkedéssel szembeni gátlásokat csökkenti, tűrését pedig növeli. Mint minden ilyen elmélet esetében, sok változó van, amelyek egy személy beállítottságát befolyásolják, és több olyan, amely az erőszak megjelenítésével kapcsolatos. Wartella és munkatársai (1998: 59-60) felsorolják a közönségreakciókat befolyásoló főbb (tartalmi) kontextuális változókat. Ezek az alábbi keretes részben láthatók. A személyes beállítottság és a tartalom változói kívül a nézési helyzet változói is fontosak, különösen az, hogy a gyerek egyedül vagy szülőjével, illetve kortársakkal nézi-e a tévét.

Az erőszak-ábrázolás kontextuális tényezői

- A bűnelkövető jellemzői
- A kiszemelt áldozat jellemzői
- Az erőszak oka
- Fegyverek jelenléte
- Az erőszak mértéke és szemléletessége
- Az erőszak valóság-hűségének mértéke
- Az erőszakot jutalmazták vagy büntetik?
- Az erőszak következménye
- Az erőszak humorral párosul-e?

Az amerikai közegészségügyi szolgálat vezetőjének jelentésében szereplő, fentiekben összegzett főbb vizsgálati eredményeket gyakran megerősítették (lásd például Bryant és Zillmann, 1986; Comstock, 1988). Mára is igen sok a televízióban ábrázolt erőszak, amely továbbra is nagy vonzerőt gyakorol a fiatalokra. Nem könnyű megmondani, vajon azóta növekedett-e a kitettség általános mértéke, de az biztos, hogy – a tévzés eszközeinek elterjedésével – a gyerekek a világ más részein is egyre inkább láthatnak erőszakot a tévében. Groebel (1998) az UNESCO erre vonatkozó, átfogó – 23 országban ötezer gyerekre kiterjedő – felméréséről beszámolva felhívta a figyelmet, mennyire egyetemes a médiaerőszak és milyen sok gyerek, főként fiú csodálja az agresszív médiahősöket. Például azt találta, hogy a világszerte vizsgált gyerekek 88 százaléka ismerte Arnold Schwarzenegger Terminátorát (1998: 182).

A fent említett harmadik, a viselkedésre gyakorolt hatásokkal kapcsolatos eredmény kevésbé egységesen elfogadott, és a médiaipart és -politikát érintő vonatkozásai miatt mindig vitatott volt. Ebben a kérdésben nem lehetünk biztosak, annál inkább, mert bármely általánosan mértékadó kijelentés politikai jelleget ölt. Az amerikai pszichológusok egyesülete (American Psychological Association, 1993) megállapította: „semmi kétség afelől, hogy akik sokat nézik ezt a [televíziós] erőszakot, azok láthatóan jobban elfogadják az agresszív attitűdöket és a fokozottan agresszív viselkedést” (idézi Wartella et al., 1998). Ez sem elegendő azonban az ok-okozati összefüggés egyértelmű kijelentéséhez, és nem számol más hatások, például a

környezet kérdésével. Azok a gyerekek, akiknek a környezetében nagymértékű az agresszió (bűnözés és háború) és akik „problematikus érzelmi állapotban“ vannak, a többiekénél sokkal inkább néznek romboló erőszakot, jobban vonzódnak hozzá – állapította meg Groebel (1998) a vizsgálat tanulságait elemezve.

Linné (1998) a médiumok és az erőszak összefüggését vizsgáló európai tudományos kutatók körében végzett felmérése során megkérdezte, mi a véleményük a médiabeli erőszak és a társadalmi erőszak közötti oksági kapcsolatról. A megkérdezettek 22 százaléka úgy vélte, hogy a kettő között „nyilvánvaló oksági kapcsolat“ van, 33 százalékuk „homályos és csak néhány gyereket érintő oksági kapcsolatról“ beszélt, és 4 százalékuk mondta, hogy „nincs oksági kapcsolat“. A maradék úgy gondolta, a kérdés bonyolultabb annál, semhogy ilyen egyszerű választ adhatnánk rá. Linné általánosságban azt találta, hogy a kutatás az ok-okozati összefüggés kérdésétől az erőszak tagadhatatlan vonzerejének megértése felé fordult.

Groebel kutatásából (lásd fent) ered az a megfigyelés, hogy „a gyerekek agresszív viselkedési mintái és percepciói azt tükrözik, amit valós környezetükben tapasztalnak: frusztrációt, agressziót, nehéz körülményeket“ (1998: 198). Így folytatja (1998: 198): „A médiaerőszak ... elsősorban jutalmazó kontextusban jelenik meg ... [és] különböző szükségleteket elégít ki. A saját frusztrációkat és a problématerületek deficitjeit >kompenzálja<. ... a kevésbé zavaros környezetben élő gyerekeknek izgalmakat [kínál]. A fiúk számára megteremt a >vonzó szerepminták< vonatkozási rendszerét. ... Az agresszió >jutalom jellemzői< rendre hangsúlyozottabban jelennek meg, mint a boldogulás nem agresszív módjai.“ Ezek az eredmények nem újdonságok, jóval korábbi kutatások tanulságait visszhangozzák. Biztosan tudjuk, hogy a televíziós erőszakra figyelmet követően előfordulnak nem kívánatos hatások, bár általában más tényezők közvetítésével, amelyek akár a „valódi“ vagy alapvető okot is képezhetik.

Polgári zavargás

Sokat vizsgálták a nem intézményesített és erőszakos kollektív viselkedést, amely potenciálisan fenyegeti a fennálló rendet, és az efféle viselkedés okainak keresésekor szóba keveredett a média is. Felvetették, hogy – hol így, hol úgy – lázongást gerjeszthet, megteremtheti a zavargás kultúráját, megtaníthat a lázadás módjára és helyről helyre tovaterjesztheti a felfordulást. Ezeket az állításokat sovány és töredékes bizonyítékok igazolják, illetve cáfolják, bár azt mindenki elismeri, hogy a személyes kapcsolat bármely zendülési helyzetben nagyobb szerepet játszik, mint a médiumok. Mégis, van némi bizonyíték: a média már azzal is hozzájárulhat, hogy jelzi a zavargás megtörténtét és helyét (Singer, 1970), nyilvánosságot biztosít olyan incidenseknek, amelyek maguk is a lázongó viselkedés okai, vagy előre szétkürtöli, hogy bekövetkezhet a zavargás. Valószínűnek tűnik, hogy a média valóban képes befolyásolni az események jellegét, s még ha végső soron a fennálló rend „oldalán“ áll is, egyes esetekben akaratlanul kiélezheti a szembenállást.

Bár nem bizonyított, hogy a média a zavargás elsődleges vagy legfőbb oka (lásd például Kerner et al., 1968; Tumber, 1982), befolyásolhatja a lázongó viselkedés időzítését vagy formáját. Ezt látszanak alátámasztani Spilerman (1976) kutatási eredményei, aki széles körű vizsgálódásai ellenére sem talált kielégítő strukturális (vagyis közösségi feltételek szerinti) magyarázatot az Egyesült Államok városi zavargásaira. Megállapította, hogy a történekeért elsősorban a televízió és országos hírstruktúrája felelős, főként azért, mert megteremt „egy olyan, feketék közötti szolidaritást, amely meghaladhatja a közösségek határait“.

A pánik és a zavargás témájának együttes kezelésekor érdemes megjegyezni, hogy az imént jelzett veszélyek legtöbbet emlegetett megoldási javaslata, a hírek ellenőrzése vagy elhallgatása (Paletz és Dunn, 1969) maga is helyi riadalmat kelthet, ha nem adnak semmilyen magyarázatot a látható környékbeli felbolydulásra.

Média és terrorizmus

Bár a francia lázongásoknak nem volt köze a terrorizmushoz, viszont a médiára gyakorolt hatást illetően érdemes foglalkozunk a terrorizmus kommunikációs mechanizmusával, mert annak ismerete tanulságos lehet egyéb erőszakos cselekmények közvetítésekor.

A terrorista erőszak jó részét bármennyire közvetetten is, de a média felhasználására törekvő emberek tervezik, ígérik vagy hajtják végre, ami a kettőjük közötti bonyolult kölcsönhatáshoz vezet. A terrorista számára ennek fő haszna az lehet, hogy felhívja a figyelmet ügyére vagy közfélelmet és –riadalmat kelt, ami viszont nyomást gyakorolhat a kormányra. Úgy tartják, a terrorizmust „a publicitás oxigénje” élteti. Schmid és de Graaf (1982) szintén kifejtették, hogy az erőszak gyakran nem más, mint a tömegkommunikáció elérésének eszköze, sőt, maga is üzenet. A média elkerülhetetlenül belekeveredik ebbe a folyamatba, mert fontosnak tartja az erőszak tudósítását, és így a „terrorizmus üzenetének” kommunikálását. A terrorizmus médiatudósításának hatásai – köztük magukra a terroristák áldozataira gyakorolt hatások – sokféleképpen befolyásolhatják egymást. Ezek a lehetséges hatások ábrázolhatók úgy, hogy vagy a terroristákat, vagy a hatóságokat segítik (Alali és Eke, 1991; Paletz és Schmid, 1992).

A kérdés jelentősége ellenére kevés kutatási bizonyíték igazol bármely hatást a nyilvánvalón túl. Schmid és de Graaf (1982) arra találtak bizonyítékot, hogy a rendőrség meggyőződése (és kisebb mértékben a médiában dolgozók is úgy vélik): a terrorista cselekmények élő tudósítása ösztönzi a terrorizmust. Picard (1991) azonban elvetette a „ragály” bizonyítékát; szerinte ez egyrészt áltudományos, másrészt fenyegeti a médiaszabadságot. Az érvek nagyjából egyenlően oszlanak meg (Paletz és Schmid, 1992). Az ilyen tudósítás megtagadásának következményeit már nehezebb felmérni.

Ajánlások

Az ajánlásoknál a BBC alapelveit és a francia média tapasztalatait vettem alapul.

Szerkesztői alapelvek és konfliktusok közvetítése

- A riportokból tisztán ki kell derülnie, hogy az információkat honnan szerezte az újságíró,, főleg a konfliktus jogalapját érintő kérdésekben. Felirattal kell ellátni a harmadik személyektől kapott információkat és anyagokat.
- Ha a riportokat cenzúrázni kell, vagy megfigyelik, esetleg vissza kell tartani valamilyen információt, azt el kell mondani és ha lehetséges, elmagyarázni a szabályokat, amelyek alapján dolgozik a szerkesztőség.
- A tudósítások hangneme ugyanolyan fontos, mint a tudósítások megbízhatósága.
- Tiszteletben kell tartani az emberi méltóságot, anélkül, hogy lebecsülnénk a háború vagy egyéb konfliktushelyzet valóságát. Nagyon határozott szerkesztői igazolás kell háborús vagy erőszakos cselekményeknél a túlzottan szemléletes képek használatához.
- Amennyire értelemszerűen lehetséges, szavatolni kell azért, hogy ne fordulhasson elő, hogy a híradások bárkinek is a halálát vagy sérüléseit okozhatják.
- Szavatolni kell azért, hogy az online-üzenőfalak egy teljesszűrű vitát hivatottak bemutatni, nem pedig csak támadó hozzászólásokat. Ezért, ha szükséges szelektálni és mérsékelni ajánlatos a bemutatott hozzászólások számát.

Tüntetések, zavargások, felkelések

- Előre ajánlatos megbecsülni azt a kockázatot, hogy ha előrevetítjük az esetleges zavargások képét, azzal egyben bátorítjuk is a lehetséges résztvevőket, illetve esélyt adunk az esemény megtörténésére.
- Azonnal ajánlatos visszavonulni, ha azt gyanítjuk, hogy az újságírói jelenlét olaj a tűzre.
- A részvételre vonatkozó becsléseket ajánlatos szkeptikus módon kezelni és ha nagy különbséget mondanak a források, akkor meg kell adni a források nevét és az általuk közölt számokat.
- Érthető és pártatlan képet kell nyújtani az eseményről. Ha nehéz ezt megoldani, mert a riporter a konfliktushoz, zavargáshoz túl közel van, és ezért nem tud objektív tudósítást adni, úgy az anyagát egy tágabb összefüggésbe ajánlatos helyezni és úgy adásba engedni.
- Élő tudósítás esetén kalkulálni kell késéssel, készenlétbe kell helyezni előre megvágott vagy rögzített anyagot és, ha a helyzet úgy diktálja, azt egy szerkesztett riportban leadni. Ez arra az esetre is érvényes, ha a zavargások vagy az erőszak mértéke túlságosan megragadja az időközben.
- Az ilyen eseményekről készült nyersanyagot, tudósítást, riportot és egyéb anyagot nem ajánlatos kiadni rendőrségnek, ügyészségnek és a közönségnek, mert félő, hogy a demonstrációkban résztvevők a jövőben újságírókkal szemben ellenségesen lépnek fel.

- Zavargások, tüntetések közvetítésekor tartózkodni kell attól, hogy a képeken a rendőrök, tüntetők felismerhetőek legyenek.
- A tudósításokban minden oldal véleményének helyt kell adni, ügyelve arra, hogy tudatosan vagy tudatlanul ne manipuláljanak minket, és mi se manipuláljuk a közvéleményt.
- A számok, az adatok és egyéb statisztikák, tehát a felszín bemutatása helyett törekedni kell a teljes helyzetértékelésre, az események mozgatórugóinak megmagyarázására.

Bibliográfia

www.m-r.fr: Émeutes francaises: les errements de certains médias.

www.acrimed.org: Médias et banlieues: les faiseurs d'opinion.

<http://jcdurbant.blog.lemonde.fr>: Émeutes raciales de novembre 2005: it's the media, stupid!

www.cso.edu, Sciences Po: Les violences urbaines au coeur du débat.

www.radiofrance.fr: Émission du mardi 31 octobre 2006: Les émeutes de novembre 2005 avaient-elles un sens? Furent-elles des émeutes? Furent-elles politiques?

fr.wikipedia.org: Émeutes de 2005 dans les banlieues francaises.

www.ceras-projet.com: Avons-nous oublié les émeutes de 2005?

www.strategie.gouv.fr: Comprendre les émeutes de novembre 2005.

Bachmann C. et LE Guennec N. (1997), Autopsie d'une émeute. Histoire exemplaire du soulèvement d'un quartier, Paris, Albin Michel.

Bertho A. (2006), „Nous n'avons vu que des ombres”, Mouvements, nr. 44, avril.

Kokoreff M. (2006), „Comprendre le sens des émeutes de l'automne 2005”, Regards sur l'actualité, nr. 319, Paris, La Documentation française.

Kokoreff M. (2006), „Les émeutiers de l'injustice”, Mouvements, nr. 44, mars-avril.

Lagrange H. (2006), „La structure et l'accident”, in Lagrange H. et Oberti M. (dir.), Émeutes urbaines et protestation. Une singularité française, Paris, Presses de Sciences Po.

Lapeyronnie D. (2006), „Révolte primitive dans les banlieues françaises. Essai sur les émeutes de l'automne 2005”, Déviance et Société, vol. 30, nr. 4.

Marlière É. (2006), „Les habitants des quartiers populaires: adversaires ou solidaires des émeutes?”, in Mucchielli L. et Le Goaziou V. (dir.), Quand les banlieues brûlent..., Paris, La Découverte.

Mucchielli L. et Le Goaziou V. (dir.) (2006), Quand les banlieues brûlent..., Paris, La Découverte.

Buda Béla (1998) „A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei”. Tömegkommunikációs Kutatóközpont

Philippe Breton (2000) „A manipulált beszéd”. Helikon Kiadó

Denis McQuail (2003) „A tömegkommunikáció elmélete” Osiris Kiadó

www.snj.fr

www.csa.fr

www.bbc.co.uk

www.tf1.fr

www.france2.fr

www.france3.fr

www.radiohdr.fr